

امر به معروف و نهی از منکر

امر به معروف و نهی از منکر از احکام عملی مسلمانان و به نظر شیعیان از فروع دین اسلام است. امر به معروف یعنی دستور دادن یا توصیه کردن از سوی فرد مسلمان به دیگران به انجام آنچه از نظر عقل یا شرع اسلام خوب در نظر گرفته می‌شود و نهی از منکر یعنی دستور دادن یا توصیه کردن از سوی فرد مسلمان به دیگران به انجام ندادن آنچه به از نظر عقل یا شرع اسلام بد در نظر گرفته می‌شود. این توصیه گفتاری است و شامل جرح نمی‌شود.

در احکام دین، به تمام واجبات و مستحبات **معروف** و به تمام محرمات و مکروهات **منکر** گفته می‌شود بنابراین واداشتن افراد جامعه به انجام کارهای واجب و مستحب امر به معروف و بازداشتن آنها از کارهای حرام و مکروه نهی از منکر است.

امر به معروف و نهی از منکر، واجب کفایی است که اگر افرادی - به قدر کفایت - به انجام آن اقدام کنند، از دیگران ساقط می‌شود؛ و اگر همه افراد آن را ترک کرده باشند، چنانچه شرایط آن موجود باشد، همه آنها ترک واجب کرده‌اند.

تعریف معروف و منکر

امر به معروف و نهی از منکر با وجود برخی شرایط واجب می‌باشد و در صورت نبود آن شرایط تکلیف ساقط می‌شود و آن‌ها عبارتند از:

۱. کسی که امر یا نهی می‌کند، بداند آنچه را که دیگری انجام می‌دهد حرام است و آنچه را ترک کرده، واجب است، پس هرکس نمی‌داند این عمل که او انجام می‌دهد جلوگیری واجب نیست. بنابر فتوای آیت الله خامنه‌ای امر به معروف و نهی کننده از منکر باید عالم به معروف و منکر باشد و همچنین بداند که فاعل منکر عمداً و بدون عذر شرعی مرتکب آن می‌شود.
۲. آنکه در امر به معروف یا نهی از منکر مفسده‌ای وجود نداشته باشد یا ضرری متوجه کسی نشود، مثلاً باعث نشود که آبروی شخص مسلمان ریخته شود یا ضرر مالی یا جانی به کسی برسد.
۳. احتمال بدهد که امر به معروف یا نهی از منکر اثر کند. پس اگر یقین به عدم اثر آن دارد، واجب نیست. بنابر فتوای آیت الله خامنه‌ای زمانی امر به معروف و نهی از منکر واجب می‌شود که احتمال تأثیر امر به معروف و نهی از منکر در مورد آن شخص داده شود، و ضرری برای خود او نداشته باشد، و در این مورد باید تناسب بین ضرر احتمالی و اهمیت معروفی که به آن امر می‌نماید و یا منکری که از آن نهی می‌کند، ملاحظه نماید، در غیر این صورت، امر به معروف و نهی از منکر بر او واجب نیست.
۴. خود شخص امر به معروف یا ناهی از منکر، آن معروف را ترک نکرده یا فاعل به آن منکر نباشد. مصداق مثل معروف که رطب خورده منع رطب کی کند.

امر به معروف ونهی از منکر خاص و عام

- امر به معروف عام آنست که هر کس از آحاد ملت مرتکب گناهی شود یا یکی از تکالیف واجب را ترک کند که این نیز گناه است بر هر شخص مطلعی واجب است وی را از ارتکاب گناه نهی کند. همه مردم چنین حقی را دارند و می‌توانند هر کس را در هر مقامی امر و نهی کنند.
- امر به معروف خاص به این معنی است که باید گروه ویژه‌ی در همهٔ اجتماعات این وظیفه را عهده‌دار باشند و آن در مسائلی است که نیاز به علم و آگاهی دارد. این قسم از امر و نهی نسبت به برخی از مسائل مخصوص گروه دانشمندان آگاه و راستین و بی‌غرض و خیرخواه امت می‌باشد.

مراتب امر به معروف و نهی از منکر

برای امر به معروف و نهی از منکر، مراتبی است که اگر با عمل به مرتبه پایین‌تر، مقصود حاصل شود؛ عمل به مرتبه بعدی جایز نیست و آن مراتب چنین است:

۱. با معصیت کار طوری عمل شود که بفهمد به سبب انجام آن گناه با او اینگونه عمل می‌شود مثل اینکه از او روبرگرداند یا با چهره عبوس با او برخورد کند، یا با او رفت‌وآمد نکند.
۲. امر و نهی با زبان؛ یعنی به کسی که واجبی را ترک کرده دستور دهد که واجب را به جا آورد و به گناهکار دستور دهد که گناه را ترک کند.
۳. استفاده از زور، برای جلوگیری از منکر و برپایی واجب؛ یعنی زدن گناهکار (بنابر فتوای آیت الله خامنه‌ای مواردی که امر به معروف و نهی از منکر متوقف بر چیزی بیشتر از امر و نهی زبانی باشد، اگر در سرزمینی باشد که دارای نظام و حکومت اسلامی است و به این فریضه اسلامی اهمیت داده می‌شود، احتیاج به اذن حاکم و مسئولین ذی‌ربط و پلیس محلی و دادگاه‌های صالح دارد).

احکام امر به معروف و نهی از منکر

۱. فراگیری شرایط امر به معروف و نهی از منکر و موارد آن واجب است، تا انسان در امر و نهی مرتکب خلاف نشود.
۲. اگر بداند یا احتمال دهد که امر و نهی‌اش با تکرار مؤثر است، واجب است تکرار کند.
۳. اگر بداند یا احتمال دهد، که نهی او در حضور جمع مؤثر است نه تنهایی، اگر انجام دهنده، آن عمل را بطور آشکار انجام می‌دهد جایز بلکه واجب است او را در جمع نهی کند و اگر چنین نیست بنا بر احتیاط واجب جایز نیست.

آداب امر به معروف و نهی از منکر

- مانند طبیعی دلسوز و پدری مهربان باشد.
- قصد خود را خالص کند و تنها برای رضای خدا اقدام کند و عمل خود را از هرگونه برتری جویی پاک گرداند.
- خود را پاک و منزّه نداند، چه بسا همان که اکنون از او خطایی سرزده است، دارای صفات پسندیده‌ای باشد که مورد محبت الهی است، هرچند این عمل او هم اکنون ناپسند و مورد غضب الهی باشد.

امر به معروف و نهی از منکر در قرآن

و لتكن منكم امة يدعون الى الخير و يأمرون بالمعروف و ينهون عن المنكر و اولئك هم المفلحون؛ و باید از میان شما گروهی مردم را به نیکی دعوت کنند و به کار شایسته وادارند و از زشتی بازدارند و آنان همان رستگارانند. (سوره آل عمران آیه ۱۰۴)

کنتم خیر امة اخرجت للناس تأمرون بالمعروف و تنهون عن المنكر و تؤمنون بالله

شما بهترین امتی هستید که برای مردم پایدار شده‌اید به کار پسندیده فرمان می‌دهید و از کار ناپسند باز می‌دارید و به خدا ایمان دارید. (سوره مبارکه آل عمران آیه ۱۱۰)

والمؤمنون و المؤمنات بعضهم اولياء بعض يأمرون بالمعروف و ينهون عن المنكر

و مردان و زنان با ایمان، دوستان یکدیگرند که به کارهای پسندیده و امی دارند و از کارهای ناپسند باز می‌دارند. (سوره توبه آیه ۷۱)

امر به معروف و نهی از منکر در سخنان اهل بیت

- علی بن ابی‌طالب: پابندی شریعت به امر به معروف و نهی از منکر و برپاداشتن حدود است.
- علی بن ابی‌طالب: نفرین خدا بر کسانی که به خوبی فرمان می‌دهند و خود آن را فرومی‌گذارند و بر کسانی که از زشتی باز می‌دارند و خود مرتکب آن می‌شوند.
- علی بن ابی‌طالب: کسی که در برابر منکر با دل و دست و زبان خویش اعتراض نکند، او مرده‌ای است در میان زندگان.

امر به معروف و نهی از منکر در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

در اصل هشتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به این جهت توجه ویژه و تأکید و تصریح گشته است. «در جمهوری اسلامی ایران دعوت به خیر، امر به معروف و نهی از منکر، وظیفه‌ای است همگانی و متفاوت بر عهده

مردم نسبت به یکدیگر، دولت نسبت به مردم و مردم نسبت به دولت، شرائط و حدود و کیفیت آن را قانون تعیین می‌کند». (والمؤمنون بعضهم اولیاء بعض یامرون بالمعروف و ینهون عن المنکر). با توجه به اصل هفتم از قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، لازم است که نظام اسلامی باید وزارتخانه، سازمان، مرکز و گروهی را با هر نام مناسب تشکیل دهد که وظیفه این گروه، همان اجرای صحیح قانون زندگی ساز امر به معروف و نهی از منکر باشد که خود پشته‌ای محکم برای قدرتمندی نظام و برای حفظ مصالح آحاد مردم و جامعه انسانی اسلامی است. خدای متعال، پس از آن که دستور می‌فرماید بر این که برادری و اتحاد در پرتو توحید را مستحکم سازید و همواره از تفرق و پراکندگی دوری جوئید و با این که قبلاً متفرق و دشمنان یکدیگر بودید، امروز با نعمت اسلام قدر نعمت اخوت را بدانید، می‌افزاید: (ولتکن منکم آمة یدعون الی الخیر و یامرون بالمعروف و ینهون عن المنکر واولئک هم المفلحون). «و باید از میان شما گروهی و امتی باشند که به خیر و نیکی دعوت نمایند، و امر به معروف و نهی از منکر کنند و اینان همان رستگارانند.»

البته این هیچ مجوز آن نیست که کسانی به بهانه این که اطمینانشان سلب شده، قانون شکنی کنند. قانون شکنی جرم است. تخلف از قانون و خروج از مدار قانونی برای مقابله با هر چیزی که به نظر انسان منکر می‌آید - بدون اجازه حکومت - خودش یک جرم است.

امر به معروف و نهی از دیدگاه سید روح الله خمینی

البته این هیچ مجوز آن نیست که کسانی به بهانه این که اطمینانشان سلب شده، قانون شکنی کنند. قانون شکنی جرم است. تخلف از قانون و خروج از مدار قانونی برای مقابله با هر چیزی که به نظر انسان منکر می‌آید - بدون اجازه حکومت - خودش یک جرم است.

امام خمینی به این وظیفه همگانی که نظارت غیررسمی محسوب می‌شود اشاره و می‌گوید: «امر به معروف و نهی از منکر دو اصلی است در اسلام که همه چیز را می‌خواهد اصلاح کند. یعنی با این دو اصل می‌خواهد تمام قشرهای مسلمین را اصلاح بکند، به همه مأموریت داده، به همه، به تمام افراد زیر پرچم مأموریت داده که باید وادار کنید همه را به کارهای صحیح و جلوگیری کنید از کارهای فاسد»

امر به معروف و نهی از دیدگاه مرتضی مطهری

مرتضی مطهری نیز امر به معروف و نهی از منکر را وسیله ای برای پیشبرد اهداف اسلامی ترجمه کرده و می‌آورد: «... تمام هدف‌های مثبت اسلامی داخل در معروف و تمام هدف‌های منفی اسلامی داخل در منکر است، و گرچه در امر به معروف و نهی از منکر تعبیر امر و نهی هست ولی با توجه به قرائنی ...، مقصود از آن تنها امر و نهی لفظی نیست، بلکه مقصود استفاده کردن از هر وسیله مشروع برای پیشبرد هدف‌های اسلامی است. پس

اگر بخواهیم روح امر به معروف و نهی از منکر را با ترجمه و تعبیر فارسی خودمان بیان کنیم باید بگوییم: لزوم استفاده از هر وسیله مشروع برای پیشبرد اهداف اسلامی.»

امر به معروف و نهی از دیدگاه سید علی خامنه‌ای

آیت‌الله خامنه‌ای در مورد شرایط نهی از منکر تصریح می‌کند:

البته این هیچ مجوز آن نیست که کسانی به بهانه این که اطمینانشان سلب شده، قانون شکنی کنند. قانون شکنی جرم است. تخلف از قانون و خروج از مدار قانونی برای مقابله با هر چیزی که به نظر انسان منکر می‌آید - بدون اجازه حکومت - خودش یک جرم است؛ مگر نهی از منکر زبانی، که بارها گفتیم نهی از منکر زبانی جایز و واجب و وظیفه همه است و در هیچ شرایطی هم ساقط نمی‌شود؛ اما آن جایی که نوبت اجرا و عمل برسد، همه باید طبق قوانین عمل کنند. هیچ چیزی مجوز این نیست که بگویند چون نیروی انتظامی و قوه قضائیه عمل نکردند، خودمان وارد میدان شدیم؛ نخیر، آن روزی که لازم باشد مردم برای حادثه‌ای خودشان وارد عمل شوند، رهبری صریحاً به آنها خواهد گفت.

نهادهای متولی امر به معروف و نهی از منکر در حکومت ایران

امر به معروف و نهی از منکر وظیفه‌ای عمومی است، ولی علاوه بر این، در جمهوری اسلامی نهادهایی به طور ویژه این فریضه را دنبال می‌کنند. از جمله مهمترین این نهادها ستاد احیاء امر به معروف و نهی از منکر است که طبق آنچه در اساسنامه خود آورده، «احیاء فریضه امر به معروف و نهی از منکر در جامعه اسلامی» را هدف خود می‌داند. این ستاد در سال ۱۳۷۲ به ریاست آیت الله احمد جنتی تشکیل و شروع به کار نمود.

همچنین با هدف اجرای این فریضه و تعالی جامعه، «طرح امر به معروف و نهی از منکر» در سال ۱۳۸۹ در مجلس شورای اسلامی مطرح شد. طبق این طرح «به منظور سیاستگذاری در زمینه فریضه امر به معروف و نهی از منکر و گسترش فرهنگ آن در جامعه و ساماندهی امور مربوط به این فریضه، نظارت بر کلیه فعالیتهای دولتی، غیردولتی و مردمی و هماهنگی بین دستگاه‌ها، شورایی به نام «شورای سیاستگذاری امر به معروف و نهی از منکر» به ریاست نماینده مقام معظم رهبری در شورا تشکیل می‌شود.»

علاوه بر اینها، طرح تأسیس «سازمان امر به معروف و نهی از منکر» هم اکنون در کارگروه کمیسیون فرهنگی مجلس شورای اسلامی قرار دارد.

امر به معروف و نهی از منکر در قرآن کریم

به طور کلی می توان گفت که ریشه و کلیات احکام شرعی را باید در قرآن کریم و شرح و تفصیل و شاخه های آن را در سنت جست. قرآن کریم در آیه های فراوانی به فریضه امر به معروف و نهی از منکر اشاره کرده است که در این جا به برخی از این آیات می پردازیم:

۱. "يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَ يُؤْمِنُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَ أُولَئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ"

به خدا و روز واپسین ایمان می آورند؛ امر به معروف و نهی از منکر می کنند؛ و در انجام کارهای نیک، پیشی می گیرند؛ و آنها از صالحانند.

۲. "وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَ يُؤْمِنُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ يُنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ"

باید از میان شما، جمعی دعوت به نیکی، و امر به معروف و نهی از منکر کنند. و آنها همان رستگارانند.

۳. "كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ تُنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ تَتُوبُونَ إِلَى اللَّهِ"

شما بهترین امتی بودید که به سود انسان ها آفریده شده اند؛ چه اینکه امر به معروف و نهی از منکر می کنید و به خدا ایمان دارید.

۴. "إِنَّ اللَّهَ يُمِرُّ بِالْعَدْلِ وَ الْإِحْسَانِ وَ إِيْتَاءِ ذِي الْقُرْبَى وَ يَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَ الْمُنْكَرِ..."

خداوند به عدل و احسان و بخشش به نزدیکان فرمان می دهد؛ و از فحشا و منکر و ستم، نهی می کند.

از مجموع آیات فوق چنین بر می آید که امر به معروف و نهی از منکر دارای اهمیت بسیار زیادی از منظر قرآن کریم می باشد و همه آحاد جامعه اعم از دولتمردان و عموم مردم را شامل می شود و به طور کلی از آیات فوق نکات زیر را می توان استنتاج نمود:

۱. وجوب امر به معروف و نهی از منکر از بدیهیات است و کسی از مسلمانان در آن شک نکرده است.

۲. وجوب این دو فریضه در همه ادیان الهی بوده و امت های گذشته نیز بدان مکلف بوده اند.

۳. امر به معروف و نهی از منکر از شئون پیامبری است.

۴. ترک امر به معروف و نهی از منکر علت نابودی جوامع گذشته بوده است.

۵. امر به معروف و نهی از منکر از حقوق متقابل مسلمانان است و افراد جامعه اسلامی در برابر آن مسئولند.

۶. زنان نیز مکلف به امر به معروف و نهی از منکر هستند.

۷. امر به معروف و نهی از منکر نیازمند کسب قدرت است.

سیر امر به معروف و نهی از منکر از منظر قرآن

به طور کلی اگر آیات قرآن را در مورد امر به معروف و نهی از منکر بررسی کنیم، می بینیم که از ذات پاک خداوند صادر شده و پیامبران، حاکمان صالح، مجموعه امت و فرد فرد جامعه موظف به اجرای آن هستند. برای شناخت این مراتب، رتبه بندی زیر قابل توجه است:

۱. ذات پاک خداوند متعال: "ان الله يامر بالعدل والاحسان و ينهى عن الفحشاء والمنكر والبغى" در اینجا به خاطر اهمیت این دو فریضه ذات خداوند متعال به عنوان امر به معروف و ناهی از منکر می باشد.

۲. پیامبر اکرم(ص) "... يامرهم بالمعروف و ينهاهم عن المنكر...." در این مرتبه خاتم پیامبران حضرت محمد(ص) به این عنوان انتصاب داده شده است.

۳. حاکمان صالح(امامان): "الذين ان مكناهم فى الارض اقاموا الصلوة و اتوا الزكوة و امروا بالمعروف و ينهوا عن المنكر" در مرتبه سوم کسانی که قدرت و مکنّت در روی زمین به آنان داده شده است موظف به برپاداشتن نماز، پرداختن زکات و امر به معروف و نهی از منکر شده اند.

۴. هیئت های امر به معروف و نهی از منکر: "و لتكن منكم امة يدعون الى الخير و يامرون بالمعروف و ينهون عن المنكر ..." در مرتبه چهارم گروههایی از مردم که این شایستگی را پیدا می کنند که دیگران را دعوت به خیر و صلاح می کنند و امر به معروف و نهی از منکر می کنند.

۵. مجموعه امت: "كنتم خير امة اخرجت للناس تامرون بالمعروف و تنهون عن المنكر و تؤمنون بالله ..." در مرتبه پنجم نیز همه مردم موظف به انجام این فریضه الهی شده اند، براین اساس تمام آحاد افراد مؤمن و متدین مأمور به انجام این دو فریضه الهی هستند.

امر به معروف و نهی از منکر از نگاه معصومین(ع)

اگر بررسی عمیق در مضامین آیات و روایات اسلامی و معارف دینی داشته باشیم کاملاً مبرهن است که بیانات معصومین(ع) ترجمان قرآن کریم و تفسیر آن است و هر دو از یک منبع سیراب می‌شوند. در این زمینه این دو فریضه الهی را از منظر روایات معصومین(ع) مورد بررسی قرار داده و به بعضی از آنها اشاره می‌کنیم:

۱- قال رسول الله(ص): "... اذا لم يامروا بالمعروف و لم ينهوا عن المنكر ... سلط الله عليهم شرارهم فيدعوا عند ذلك خيارهم فلا يستجاب لهم"

پیامبر اکرم(ص) می‌فرمایند: ... زمانی که امر به معروف و نهی از منکر نکردند... خداوند متعال، بدترین و شرورترین آنها را بر آنان مسلط می‌کند، پس در این هنگام دعا می‌کنند ولی دعای آنان مستجاب نمی‌شود.

۲- قال رسول الله(ص): "... الا اخبركم عن اقوام ليسوا بانبياء و لا شهداء يغبطهم الناس يوم القيامة بمنازلهم من الله عز و جل، على منابرهم من نور. قيل: من هم يا رسول الله؟ قال: هم الذين يحبون عباد الله الى الله و يحبون الله الى عباده. قيل: هذا حبوا الله الى عباده فكيف يحبون عباد الله الى الله؟ قال: يامرونهم بما يحب الله و ينهونهم عما يكره الله فاذا اطاعوهم احبهم الله."

پیامبر اکرم(ص) در رابطه با اهمیت امر به معروف و نهی از منکر فرمودند: آیا شما را از کسانی خبر دهم که نه انبیا و نه شهدا هستند ولی مردم(انبیا و شهدا) به مقام و مرتبت و جایگاه آنان در پیش خدا که بر منبرهایی از نور هستند غبطه می‌خورند؟ سؤال شد: ای رسول خدا(ص) آنان چه کسانی هستند؟ پیامبر(ص) فرمود: آنان کسانی هستند که بندگان خدا را محبوب خدا و خدا را محبوب بندگان می‌گردانند. سؤال شد: معنای محبوب گردانیدن خدا در پیش بندگانش معلوم است اما چگونه بندگان خدا را محبوب خدا می‌گردانند؟ پیامبر(ص) در جواب فرمود: به چیزی که خداوند متعال دوست دارد دعوت می‌کنند و از چیزی که خداوند متعال بدش می‌آید نهی می‌کنند، پس هنگامی که بندگان خدا، او را اطاعت می‌کنند محبوب خدا می‌گردند و خداوند متعال آنان را دوست می‌دارد.

۳- قال رسول الله(ص): "... من امر بالمعروف و نهى عن المنكر فهو خليفه الله فى ارضه و خليفه رسول الله و خليفه كتابه"

رسول خدا(ص) فرمودند: کسی که امر به معروف و نهی از منکر کند، جانشین خدا، پیامبر خدا(ص) و کتاب خدا در روی زمین است.

۴- قال امير المؤمنين على(ع): "... لا تتركوا الامر بالمعروف و النهى عن المنكر فيول عليكم شراركم."

امیرالمؤمنین حضرت علی(ع) فرمودند: امر به معروف و نهی از منکر را رها نکنید در غیر این صورت بدترین شما بر شما حاکم می شوند.

۵- قال الحسین(ع): "انما خرجت لطلب الاصلاح فی امه جدی، ارید ان آمر بالمعروف و انهی عن المنکر..."

امام حسین علیه السلام در نامه معروفش به برادرش محمد حنفیه در باره فلسفه قیامش در فرازی می فرماید: من برای اصلاح امت جدم رسول خدا(ص) قیام کردم، می خواهم امر به معروف و نهی از منکر نمایم...

البته در این باره روایات متعددی وجود دارد که در این مجال نمی گنجد.

شیوه های عملی امر به معروف و نهی از منکر

هدف عمده و اساسی در امر به معروف و نهی از منکر محقق شدن معروف و زدوده شدن منکر است. برای نیل به این هدف به نظر می رسد که باید به دنبال بهترین و مؤثرترین راهکارها و شیوه های عملی بوده باشیم که در این راستا موارد زیر پیشنهاد می گردد:

۱. شیوه عملی :اولین و مؤثرترین شیوه در امر به معروف و نهی از منکر تبلیغ عملی است. یکی از مهمترین عوامل موفقیت پیامبر اکرم(ص) و ائمه(ع) در ترویج و گسترش مکتب، توجه به این شیوه بوده است. پیامبر اکرم(ص) در اغلب کارها از قبیل کندن خندق، ساختن مسجد و برنامه های فرهنگی و اجتماعی و قبل از اینکه دیگران را تشویق به این کار کند خود پیشقدم می شد، همچنانکه امامان معصوم(ع) به این طریق عمل می کردند.

۲. احترام به شخصیت افراد :دومین اصلی که در تأثیر امر به معروف و نهی از منکر در خور توجه است، احترام به شخصیت افراد می باشد. مرتکبان منکر تا وقتی که متجاهر به گناه نشده اند، و به طور آشکار خود را نیالوده اند محترمند و نباید به هتک حرمت آنها پرداخت.

۳. ارشاد تدریجی :معمولاً ما انتظار داریم کسانی که در گرداب منکرات غوطه ور شده اند یک دفعه آنها را از گرداب در آوریم و یک مسلمان ایده آل بسازیم؛ در حالی که تربیت امری تدریجی است و فضایل و رذایل هیچ کدام یک مرتبه در جان انسان ها به وجود نمی آیند. در حقیقت می توان گفت که از علل نزول تدریجی قرآن توجه به این نکته مهم است، چرا که قرآن کتاب تربیتی است و برای هدایت انسان ها به سوی کمال مطلوب نازل شده است.

۴. نرمخویی و محبت :از شیوه های مهم و مؤثر در امر به معروف و نهی از منکر، نرمخویی و محبت است؛ خصلتی که موفقیت پیامبر(ص) بنا به تصریح قرآن کریم مرهون آن بوده است.

۵. تشویق به ارزش‌ها: یکی از امتیازات مکاتب الهی تشویق به خوبی‌ها و ارزش‌هاست. پیامبر مکرم اسلام(ص) از عامل تشویق در جهت پیشبرد اهداف استفاده‌های زیادی می‌کرد. برای کسانی که دو رکعت نماز برای خدا می‌خواندند جایزه تعیین می‌کرد. پست‌های حساس سیاسی، فرهنگی و نظامی را به افراد لایقی می‌سپرد و به این ترتیب، امت را به نیکی و پاکی دعوت می‌فرمود. برای نمونه اسامه بن زید هجده ساله را به عنوان فرمانده لشکر منصوب فرمود و....

۶. ایجاد فضای امر و نهی: شکی در این مسئله نیست که محیط هر چند نقش زیربنایی ندارد ولی در پرورش فضایل و رذایل نقش اساسی دارد. رسالت انبیا نیز مبتنی بر این اصل بود که محیط را به گونه‌ای آماده سازند تا خود مردم عدالت را برپا دارند: "لیقوم الناس بالقسط". بنابراین پیامبر اکرم(ص) می‌فرماید: "کلکم راع و کلکم مسئول عن رعیتة".

۷. برخورد عملی با مرتکبان منکر: به طور کلی اگر در کنار شیوه‌های گذشته این شیوه را مد نظر نداشته باشیم بدون شک امر به معروف و نهی از منکر بی نتیجه خواهد ماند.

مراتب امر به معروف و نهی از منکر

۱. مرحله انزجار قلبی: علمای اسلام برای امر به معروف و نهی از منکر مراتب و درجات و همچنین اقسامی قائل شده‌اند. اولین درجه و مرتبه نهی از منکر، هجر و اعراض یا انکار قلبی است و این در مواردی است که ما با شخصی که با او صمیمیت داریم قطع رابطه کنیم و نسبت به او سردی نشان دهیم و این برخورد، برای او تنبه تلقی شود، یعنی تحت یک زجر و شکنجه روحی قرار گیرد و این عمل ما در جلوگیری از کار بد او تأثیر داشته باشد؛ در غیر این صورت چه بسا فردی که از قطع رابطه ما استقبال کرده و او هم قطع رابطه کند و آزادتر دنبال منکرات و کارهای زشت برود در چنین مواردی این کار درست نیست.

۲. مرحله زبانی: درجه دومی که علما و دانشمندان برای نهی از منکر ذکر کرده اند، مرحله زبانی است. چه بسا آن بیماری که دچار منکری است، به دلیل جهالت و نادانی و تحت تأثیر یک سلسله تبلیغات قرار گرفته است، احتیاج به مربی، هادی، راهنما و معلم دارد تا با او تماس بگیرد و با کمال مهربانی با او صحبت کند، موضوع را با او در میان بگذارد تا معایب و مفاصد را برایش تشریح کند تا آگاه شود و بازگردد.

۳. مرحله عمل: مرحله سوم عمل است. گاهی طرف در درجه و حالی است که نه اعراض و هجران و نه زبان و بیان بر او تأثیر نمی‌گذارد. در اینجا باید از راه عمل وارد شد. وارد عمل شدن نه تنها به زور گفتن نیست، کتک زدن و مجروح کردن نیست، البته مواردی هم هست که جای تنبیه عملی است که آن هم از شئون حکومت اسلامی است و شهروندان جامعه اسلامی از پیش خود حق اعمال این تنبیهات را ندارند. امر به معروف عملی این است که نباید تنها به گفتن قناعت کند و فکر کنیم همه چیز را گفتن

درست می شود. گفتن، شرط لازم است ولی کافی نیست. باید عمل کرد و آنچه مربوط به شهروندان است برخورد عملی غیرمستقیم است.

أحكام أمر به معروف و نهی از منکر

امر به معروف و نهی از منکر از بزرگ ترین واجبات دینی است، و خداوند متعال در قرآن کریم میفرماید: «وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ» باید از شما «أُمَّةً اسلامی» گروهی باشند که به سوی نیکی دعوت کنند، و امر به معروف و نهی از منکر نمایند. و آنان هستند که رستگارند.

از رسول اکرم صلی الله علیه و آله روایت شده که فرمود: «لَا تَزَالُ أُمَّتِي بِخَيْرٍ مَا أَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ، فَإِذَا لَمْ يَفْعَلُوا ذَلِكَ نُزِعَتْ عَنْهُمْ الْبَرَكَاتُ، وَسَلَّطَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ، وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ نَاصِرٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ.»

أُمَّة من مادامی که امر به معروف و نهی از منکر نمایند، و یکدیگر را به احسان و نیکی کمک کنند، در خیر و خوبی خواهند بود، و اگر چنین نباشند برکت از آنان برداشته خواهد شد، و بعضی از آنها بر بعضی دیگر - به ظلم - مسلط خواهد گردید، و در زمین و آسمان یار و یابوری نخواهند داشت. از حضرت امیر المؤمنین علیه السلام همچنین روایت شده است: «لَا تَتْرَكُوا الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ فَيَوَلَّى عَلَيْكُمْ شَرَارُكُمْ، ثُمَّ تَدْعُونَ فَلَا يَسْتَجَابُ لَكُمْ.»

«امر به معروف و نهی از منکر را ترک ننمایید، وگرنه بدترین افراد بر شما حکومت خواهند کرد، و دعاهاى شما هم مستجاب نخواهد شد.»

مسأله ۱۸۶۷ - امر به معروف و نهی از منکر، در صورتی واجب می شود که انجام دادن معروف واجب، و انجام دادن منکر حرام باشد، و در این صورت امر به معروف و نهی از منکر واجب کفائی است، و اگر بعضی از افراد به این وظیفه عمل کنند، از دیگران ساقط می شود، ولی بر همه لازم است که اگر با فعل حرام و ترک واجبی مواجه شدند بی تفاوت نباشند، و انزجار خود را با گفتار و کردار ابراز نمایند و این مقدار واجب عینی است. و از حضرت امیر المؤمنین علیه السلام چنین آمده است که: «أَمَرْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ أَنْ نُلْقِيَ أَهْلَ الْمَعَاصِي بِوَجْهِهِ مَكْفَهَرَةً»

«رسول اکرم صلی الله علیه و آله وسلم به ما دستور داد که با گناهکاران با صورتی درهم کشیده مواجه شویم.» در صورتی که انجام دادن معروف مستحب است - نه واجب - و انجام دادن منکر مکروه است - نه حرام - امر به معروف و نهی از منکر، نیز مستحب است.

و در امر به معروف و نهی از منکر باید حیثیت و شخصیت خلافاکار در نظر گرفته شود، که به او اذیت و اهانت نگردد، همچنین نباید خیلی سخت و دشوار گرفت که سبب انزجار او از دین و برنامه‌های دینی شود.

مسأله ۱۸۶۸ - در وجوب امر به معروف و نهی از منکر باید شرایط زیر وجود داشته باشد:

- ۱ - شناخت معروف و منکر ولو به طور اجمال. بنابراین بر کسی که معروف و منکر را نمی‌شناسد، و آنها را از همدیگر تشخیص نمی‌دهد، امر به معروف و نهی از منکر واجب نیست، بلی گاهی برای امر به معروف و نهی از منکر کردن یاد گرفتن و شناختن معروف و منکر، واجب می‌شود.
- ۲ - احتمال تأثیر در شخص خلافاکار. بنابراین اگر کسی میداند که سخن و گفته او اثر ندارد، مشهور بین فقهاء آن است که در این صورت وظیفه ندارد، و امر به معروف و نهی از منکر بر او واجب نیست، ولی احتیاط واجب آن است که کراهت و ناراحتی خود را از کارهای ناشایسته خلافاکار بهر طوری که ممکن است اظهار نماید، هر چند بداند که در او اثر نخواهد داشت.
- ۳ - قصد ادامه کارهای ناشایسته و خلاف از شخص خلافاکار. بنابراین شخص خلافاکار چنانچه نخواهد کارهای خلاف خود را تکرار کند و دوباره مرتکب شود، امر به معروف و نهی از منکر واجب نیست.
- ۴ - معذور نبودن شخص خلافاکار در کارهای زشت و خلاف خود، با اعتقاد اینکه کار زشتی که انجام داده حرام نبوده، بلکه مباح بوده، و یا کار خوبی که ترک کرده واجب نبوده است.
- بلی اگر منکر از کارهایی باشد که شارع مقدس هرگز به وقوع آن راضی نیست - مثل قتل نفس محرم - جلوگیری از آن واجب است، هر چند انجام دهنده معذور باشد، و حتی مکلف هم نباشد.
- ۵ - ضرر جانی یا آبرویی و یا مالی - به مقدار قابل توجه - شخص امر کننده به معروف و نهی کننده از منکر را تهدید نکند، و مشقت و دشواری غیرقابل تحمل وجود نداشته باشد، مگر اینکه کار معروف - خوب - و منکر - بد - به قدری نزد شارع مقدس مهم باشد که باید در راه آن ضررها و دشواری‌ها را تحمل نمود.
- اگر به خود امر به معروف و نهی از منکر کننده ضرر متوجه نشود، ولی بر کسان دیگر از مسلمین ضرر جانی، یا آبرویی، و یا مالی معتنا به متوجه گردد، امر به معروف و نهی از منکر واجب نمیشود، که در این صورت اهمیت ضرر و آن کار مقایسه می‌گردد که گاهی در صورت ضرر هم امر به معروف، و نهی از منکر ساقط نمیشود.

مسأله ۱۸۶۹ - امر به معروف و نهی از منکر دارای مراتبی است:

- ۱ - اظهار انزجار درونی و قلبی، مانند روگرداندن، و سخن نگفتن با شخص گناهکار.

۲ - با زبان، و به صورت وعظ و ارشاد.

۳ - إجراءات عملی، از قبیل کتک زدن و حبس نمودن.

و لازم است ابتداءً از مرتبه اول یا دوم شروع نماید، و اول آن را انتخاب بکند که اذیت آن کمتر و تأثیر آن بیشتر است، و اگر نتیجه نگرفت به مراتب بعدی و سخت و دشوار دست بزند، و درجه‌های بعدی را انتخاب کند. و اگر اظهار انزجار قلبی و زبان - مرتبه اول و دوم - مؤثر واقع نشد نوبت میرسد به مرتبه عملی، و احتیاط واجب آن است که در انتخاب مرتبه سوم - إجراءات عملی - از حاکم شرع اجازه بگیرد. و لازم است عمل را از آنجا شروع بکند که ناراحتی و اذیت آن کمتر است، و اگر نتیجه نگرفت با اعمال سخت‌تر و شدید اقدام نماید، ولی نباید به حدی برسد که سبب شکستن عضوی و یا مجروح شدن بدن باشد.

مسأله ۱۸۷۰ - وجوب امر به معروف و نهی از منکر، بر هر مکلف نسبت به خانواده و نزدیکان شدیدتر است، بنابراین اگر کسی در خانواده و نزدیکان خود نسبت به واجبات دینی، از قبیل نماز، و روزه و خمس و... بی‌توجهی و سبک شمردن احساس نماید، و نسبت به ارتکاب محرمات - از قبیل غیبت، و دروغ و... بی‌مبالاتی و بی‌باکی ببیند، باید با اهمیت بیشتری، با مراعات مراتب سه‌گانه امر به معروف و نهی از منکر، جلو کارهای زشت آنها را به بگیرد، و آنها را با انجام کارهای خوب دعوت نماید.

ولی نسبت به پدر و مادر احتیاط واجب است که با ملایمت و نرمی آنها را راهنمایی بکند و هیچ‌وقت با خشونت با آنها روبرو نشود.

ابعاد اجتماعی و آثار امر به معروف و نهی از منکر

الف : اجرای قانون منوط به نظارت عمومی

درست است که دولت، در نظام اسلامی، مسئول اجرای قانون و مقررات است، لیکن این کار در صورت عدم نظارت عمومی نه کافی است زیرا که دولت و عمّال او در همه جا حضور ندارند و نه مردمی است چرا که آحاد مردم در حرکت تکاملی جامعه خود را مسئول و سهیم نمی‌دانند و بدیهی است که چنین روحیه‌ای در روند تکاملی جامعه فتور و سستی پدید می‌آورد. ولی اگر مردم خود را مسئول در نظارت بر اعمال خیر و شر و معروف و منکر جامعه ببینند، هم کنترل جامعه بهتر صورت می‌گیرد و هم عامل گسترش و بالا بردن فرهنگ جامعه خواهد بود و هم فاصله میان دولت و ملت کمتر خواهد شد. در نتیجه مردم، دولت و برنامه‌های فرهنگی و اصلاحی را از آن خود خواهند دانست و انسجام دولت و ملت، مستحکم‌تر خواهد گردید و بر این اساس است که اسلام، در عین این که این دو وظیفه را چنان که در کتاب خواهد آمد، مربوط به نظام حاکم می‌داند.

داند ، مربوط به آحاد مردم نیز می داند تا از این رهگذر ، پشتوانه ای همگانی برای رشد و گسترش نیکی ها و زدودن زشتی ها قرار داده ، ضامن اجرایی قوی و نیرومند برای همه مقررات از ناحیه توده ملت ، مقرر نموده باشد.

و بدین جهت است که امام صادق (علیه السلام) امر به معروف و نهی از منکر را بر افرادی که توان انجام آن را دارند و بر خود و یارانشان نمی ترسند، واجب دانسته و فرموده است:

« أَلَامَرُ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاجِبَانِ عَلَى مَنْ أَمَكْنَهُ ذَلِكَ وَ لَمْ يَخَفْ عَلَى نَفْسِهِ وَ لَا عَلَى أَصْحَابِهِ »
امر بمعروف و نهی از منکر ، بر کسی که قدرت بر انجام آن دارد و بر خود و یارانش نمی ترسد ، واجب است. و علی (علیه السلام) نیز آن ها را مایه تقویت مؤمنین و تحقیر کافرین دانسته و فرموده است:
فَمَنْ أَمَرَ بِالْمَعْرُوفِ شَدَّ ظُهُورَ الْمُؤْمِنِينَ وَ مَنْ نَهَى عَنِ الْمُنْكَرِ أَرْغَمَ أَنْفُوفَ الْكَافِرِينَ ؛
کسی که امر به معروف کند ، پشت مؤمنان را محکم کرده و آن کس که نهی از منکر کند ، بینی کافران را به خاک مالیده است.

ب : وظیفه حکومت در اجرای امر به معروف و نهی از منکر

همه مسلمانان در انجام این مسئولیت بزرگ « امر بمعروف و نهی از منکر » مؤظفند ولی گاهی مواردی پیش می آید که اگر پای حکومت در میان نباشد، این تکالیف کارساز نیست و احياناً معضلاتی پیش می آید و یا ممکن است بر اثر مقابله اهل منکر و نیاز به ضرب و تعزیر باشد ، از این رو اسلام ، امر به معروف حکومتی را نیز تبیین نموده بنابر این حکومت در قبال انجام این فریضه وظیفه ای خاصی را دارد.
ج : امر به معروف رمز انسجام

این فریضه ، هدایت ، دعوت ، ارشاد ، نصیحت و برخورد را شامل می شود و طبق روایت ، بزرگترین عامل ، جهت استحکام اسلام است.

امام علی (علیه السلام) می فرمایند : آن هنگام که پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآله) مرا به یمن فرستاد به من فرمود:

« يَا عَلِيُّ لَا تَقَاتِلَنَّ أَحَدًا حَتَّى تَدْعُوهُ وَ اِيْمَ اللّٰهَ لَانْ يَهْدِيَ اللّٰهُ عَلَى يَدَيْكَ رَجُلًا خَيْرَ لَّكَ مِمَّا سَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ وَ غُرُبَتْ »

ای علی ، با کسی جنگ مکن مگر آن که او را دعوت به اسلام کنی ، سوگند به خدا ، اگر خداوند کسی را به وسیله تو هدایت کند ، برایت بهتر است از آن چه را که خورشید بر آن می تابد و غروب می کند. و نیز آن حضرت فرمود:

«مَنْ أَمَرَ بِالْمَعْرُوفِ وَ نَهَى الْمُنْكَرَ فَهُوَ خَلِيفَةُ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ وَ خَلِيفَةُ رَسُولِهِ»
کسی که امر به معروف و نهی از منکر کند او خلیفه خدا و پیامبرش در زمین است.

امام علی (علیه السلام) نیز می فرماید:

«قَوِّمُ الشَّرِيعَةَ أَمْرٌ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ إِقَامَةُ الْحُدُودِ»

سرپا ماندن دین، وابسته به امر به معروف و نهی از منکر و اجرای دستورات الهی است.
پاسخ به یک شبهه:

گاهی اوقات ممکن است برخی از غرب زده ها انجام تکلیف امر به معروف و نهی از منکر را موجب سلب آزادی افراد و دخالت در امور شخصی دیگران و یا عامل هرج و مرج و یا اعمال خشونت در جامعه بدانند و به جای آن که آن را مایه سعادت و تکامل جامعه اسلامی به شمار آورند ، مایه پسرفت و بدبختی جامعه بیانگارند. ولی با توجه با آن که اولاً وجود قانون در جامعه برای کنترل و محدود کردن افراد است و هیچ کس آزادی مطلق و بی بند و بار را نمی تواند بپذیرد و از این رو این مقدار از سلب آزادی نیز در راستای تحقق همان فلسفه جعل قانون است که پذیرفته شده است و گر نه وضع قانون و جواز آزادی مطلق ، کاری عبث و بی حاصل خواهد بود. و ثانیاً چنانکه می دانیم اعمال قانون، در همه جا مستلزم خشونت نیست ، ولی گاهی گریزی از آن نیست مثلاً کسی که سرقت مسلحانه کرده و یا آدم کشته و یا دیگران را مورد ضرب و جرح قرار داده در همه جای دین ، قانون درحق آن ها سخت گیری می کند و با خشونت بر برخورد می نماید ، از این رو در مسأله ترک معروف و ارتکاب منکر نیز چنین است یعنی اگر ارشاد و موعظه و گفتار نرم و خیرخواهانه مؤثر نیفتاد ، حکومت اسلامی اقدام در موضع قدرت و برخورد قهر آمیز متوسل می شوند و البته با مراحل خود انجام پذیر می باشد و طبعاً چنین کاری برای حفظ حقوق افراد و جلوگیری از هرج و مرج «نارشیسم» است.

و هر حکومتی در اجرای قانون و حفظ امنیت عمومی ناگزیر از اعمال این مقدار خشونت است . بنابر این ، بر

خلاف تصوّر افراد سطحی نگر این تکلیف الهی (امر بمعروف و نهی از منکر) موجب سلب آزادی و خشونت و هرج و مرج نیست.

این تکالیف از عوامل اجرای قانون و پیشگیری از حوادث سوء غیر قابل کنترلی است که در سایه بی بند و باری مطلق ، پدید می آمده و سرانجام جامعه را به سقوط خواهد کشانید.

آثار و برکات امر به معروف و نهی از منکر

الف: برکات معنوی

- نجات از قهر خدا

امیرالمومنین (علیه السلام) فرمودند:

هر کس منکر و خلافتی را دید و قلباً از آن ناراحت شد ، همانا از قهر خدا نجات پیدا کرده و تن به سلامت برده است.

و هر کس با زبان از کار خلاف نهی کرد، به پاداش رسیده است.

- بهره از الطاف خدا

هر کس با شمشیر و قوت و قدرت برای عزت کلمه الله قیام کند ، به واقعیت الطاف الهی رسیده است. هرکس بدعت گزاری را با نهی از منکر بترساند ، خداوند قلبش را از ایمان پرکند ولی اگر نسبت به او نرمش نشان دهد ، قانون خدا را تحقیر کرده است.

- نشانه بهتر بودن

پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) فرمودند:

بهترین مردم کسی است که مردم را به معروف دعوت کند.

و برعکس اگر کسی در برابر معروف و منکر هیچ گونه احساسی نداشته باشد، انسانیت او دگرگون شده است به نحوی که دیگر حرف خیری را نمی پذیرد.

- اثر امر به معروف در خود انسان

حضرت علی (علیه السلام) به فرزندش فرمودند: امر به معروف کن تا اهل معروف باشی. آری! همان گونه که هر کس لباس می شوید، دست خودش نیز پاک می شود، کسی که مردم را به خیر دعوت می کند، به طور طبیعی سعی می کند تا خودش نیز به آن کار عمل کند که به دیگران سفارش می کند. - شرکت در همه ثواب ها

در روایات متعدد می خوانیم هر کس مردم را به کار خیر راهنمایی و سفارش و دعوت کند و مردم به خاطر دعوت او آن کار را انجام دهند، دعوت کننده در پاداش شریک می شود بدون آن که از اجر دیگری کاسته شود. هرکس دیگری را به کار خیر راهنمایی و سفارش و با دعوت او آن کار را انجام دهند، دعوت کننده در پاداش شریک می شود بدون آنکه از اجر دیگری کاسته شود.

هر کس دیگری را به کار خلاف و انحراف دعوت کند، در کیفر مفسد او شریک است. بنابراین، کسی که امر به معروف می کند، در پاداش همه کارهایی که مردم به خاطر دعوتش انجام می دهند شریک است.

ب: برکات اقتصادی امر به معروف و نهی از منکر

خداوند در قرآن می فرماید: اگر مردم مناطق ایمان آورند و تقوا پیشه کنند (که یکی از مصادیق تقوی امر به

معروف و نهی از منکر است) به طور قطع از آسمان و زمین برکاتی خواهیم گشود.
امام محمد باقر (علیه السلام) می فرمایند:

با امر به معروف و نهی از منکر، کسب ها حلال و زمین ها آباد می شود.
و در جای دیگر می فرمایند: مقدار باران در هر سال یکسان است ولی اگر مردم گناه کردند، خداوند مسیر باران را تغییر می دهد.

سپس ایشان برای هر گناهی آثاری را بیان فرمودند:

- اگر در جامعه زنا زیاد شود، سگته و مرگ ناگهانی زیاد می شود.
 - اگر کم فروشی رایج شود، قحطی پیدا می شود.
 - اگر زکات پرداخت نشود، برکات زمین کم می شود.
 - اگر پیمان شکنی و بی وفایی زیاد شد، دشمن غالب می شود.
 - اگر صله رحم قطع شود، اموال به دست نا اهلان می افتد.
 - اگر امر به معروف و نهی از منکر ترک شود، اشرار بر مردم تسلط می یابند به نحوی که فریادها بی اثر می شود.
- ج - برکات اجتماعی امر به معروف و نهی از منکر

قرآن، جامعه ای را رستگار می داند که گروه ویژه ای برای امر به معروف و نهی از منکر داشته باشد.
در آیه دیگری می فرماید:

نشانه بهترین جامعه آن است که امر به معروف و نهی از منکر در آن زنده باشد.
صالحانی را که ما در هر نماز با جمله (السلام علینا و علی عبادالله الصالحین) بر آنان سلام می فرستیم، کسانی هستند که امر به معروف و نهی از منکر می کنند.

در آیه دیگری می خوانیم:

هنگام عذاب ، تنها ناهیان از منکر نجات پیدا می کنند و بقیه مردم خواه گناهکار و خواه افراد ساکت و بی تفاوت گرفتار قهر خدا می شوند.

امام محمدباقر (علیه السلام) درباره امر به معروف و نهی از منکر فرمودند:

هرکس آن دو را یاری کند خداوند به او عزت می دهد. هر کس خوارشان کند ، خدا او را خوار می کند.

د - برکات سیاسی امر به معروف و نهی از منکر

حضرت امیرالمؤمنین (علیه السلام) فرمودند : پشتوانه مومنان و وسیله تحقیر کفار، امر به معروف و نهی از منکر است.

اگر امر به معروف و نهی از منکر نشود، به تدریج اشرار بر شما حاکم خواهند شد و کار به جایی خواهد رسید که خوبان شما هر چه فریاد زنند ، پاسخی نشنوند.

در روایت دیگری می خوانیم:

اگر امر به معروف و نهی از منکر نکنید و پیرو اهل بیت پاک رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) نباشید ، خداوند اشرار را بر شما مسلط خواهد کرد و چنان در فشار قرار خواهید گرفت که هر چه خوبان شما دعا کنند، مستجاب نشود.

- حق به حقدار می رسد

جمله دیگر درباره نقش امر به معروف و نهی از منکر ، در سالم نمودن قوه قضائیه است آن جا که می فرماید:

و «ترد المظالم» با امر به معروف و نهی از منکر حق به صاحبش بر می گردد.
آری!

اگر مردم اطلاعات صادقانه ی خود را به عنوان شاهد در اختیار قاضی و دادستان قرار دهند و مسئولان قضایی را آگاه کنند ، بسیاری از ظلم ها قابل برگشت است.

اگر هر کس در برابر ظلم به وظیفه خود عمل کند ، ظالم می داند برای ظلم کردن جایی نمی یابد و قهراً حق ها به صاحبش بر می گردد.

امام صادق(علیه السلام) به یکی از یاران خود فرمودند:

اگر شما دور بنی عباس را نمی گرفتید ، آن ها ما را خانه نشین نمی کردند. سکوت شما ما را خانه نشین کرد.
- زمین ها آباد می شود

حضرت می فرمایند: و «تعمیر الارض» آباد شدن زمین، یکی دیگر از آثار امر به معروف و نهی از منکر است زیرا آبادی نیاز به تلاش و سرمایه گذاری و علاقه و تخصص و بسیج شدن و تعاون دارد که همه آن ها از معروف هاست و باید به آن امر شود ، فاسد کردن زمین از طریق جنگ و بیکاری و رهاکردن و راکد گذاشتن سرمایه ها و فتنه و تفرقه و اسراف و عیاشی است - که همه آن ها از منکرات است - و باید از آن ها جلوگیری شود.

- احقاق حق

گرفتن حق نیاز به آگاهی، قدرت، اراده، وحدت، شجاعت و تبلیغات دارد که هر یک از آن ها با تذکر و حمایت و تشویق و در یک کلمه با امر به معروف حاصل می شود . چه زیباست سخن حضرت که می فرمایند: وَيَنْصِفُ مِنَ الْأَعْدَاءِ.

- برقراری نظام و ثبات

با امر به معروف و نهی از منکر ، نظام شما ثبات پیدا می کند (وَيَسْتَقِيمُ الْأَمْرُ) زیرا اگر بهترین قانون و نظام ، مراقبت و حمایت نشود ، متزلزل خواهد شد . امر به معروف و نهی از منکر ضامن پایداری نظام و حمایت از نیکوکاران و استخوانی در گروی خلاف کاران است.

پیامد های ترک امر به معروف و نهی از منکر:

هر مسائلی از احکام اسلامی در جای خود اهمیت ویژه و منحصر به فردی دارد و عدم انجام آن نیز در دین خلل وارد می کند. قرآن کریم در آیه ۷۹ سوره مائده کسانی که نهی از منکر را انجام نمی دادند و کار زشتی که دیگران انجام می دادند، نهی نمی کردند چه بد کاری می کردند. سرزنش فرمود و به عنوان یک امر ناشایست

قلمداد شد. حضرت علی (ع) نیز در این باره می فرماید: « روا نیست برای چشم مومن که معصیت خدا را مشاهده کند مگر اینکه قبل از برهم زدن چشم، آن را تغییر دهد. »
قرآن کریم در آیه ۱۱۰ آل عمران در خصوص ترک این فریضه هم می فرماید: « شما نیکوترین امتی هستید که برای آن قیام کردند که برای اصلاح بشری مردم را به نیکوکاری وادار کنید و از بدکاری باز دارند. »

الف: پیامدهای فردی:

-تضعیف ایمان:

در حدیثی می خوانیم؛ « کسی که در برابر خوبی ها و بدی ها بی تفاوت است، مرده ای است که در میان زنده ها نفس می کشد. »

سکوت در برابر گناه نتیجه ای جز خسارت ندارد.

قرآن کریم در آیه ۲۵۱ سوره بقره می فرماید: « اگر گروهی از مردم جلو فتنه و فساد دیگران را نگیرند، همه زمین به فساد کشیده می شود. »

ترک امر به معروف و نهی از منکر رفته رفته انسان را نسبت به دستورات الهی سست و بی اعتقاد خواهد کرد. فردی مشاهده کند دیگران به راحتی احکام الهی را زیر پا می گذارند هیچ گونه عکس العملی در قبال کار ناشایست او از خود نشان ندهد کم کم نسبت به شیوع محرمات الهی در جامعه بی تفاوت می شود و جامعه دچار ضعف ایمانی و اعتقادی می شود که نتیجه ای جز تباه و نابودی انسان نخواهد داشت.
-شرکت در گناه:

یکی دیگر از پیامدهای منفی ترک امر به معروف و نهی از منکر، شریک شدن در گناه دیگران است. وقتی فرد بزهکار در جامعه مشاهده می کند که کسی در مقابل رفتار هنجار شکنانه او در اجتماعی انسانی توجه ای نمی کند. این احساس در او زنده می شود که کار او صحیح است و در انجام محرمات الهی جرات پیدا می کند لذا سکوت فرد نشان شریک بودن در گناه اوست گاهی اوقات سکوت در برابر گناه نشانه رضایت است بر اساس آیات و روایات، این گونه افراد شریک گناهکار محسوب می شوند.

امروزه متأسفانه برخی با این توجیه که گناه دیگران ارتباطی به آنان ندارد سعی در تبرئه خود هستند. بنابر این هر مسلمانی وظیفه دارد که برای رهائی از شرکت گناه دیگران با حداقل وسیله و با تذکر لسانی هم که شده جلو گناه را بگیرد تا محیط پیرامون خود را پاکیزه نگهدارد. تسلیم نشدن در برابر ظلم از والاترین قیام حضرت ابا عبدالله الحسین (ع) بود که حضرت با ریختن خون خود اسلام را بیمه کرد و منکری را نشانه گرفت که با ادامه حکومت او چیزی از اسلام باقی نمی ماند، حاکمیت باطل یزید یک منکر سیاسی و اجتماعی بود که به غیر از امام حسین کسی دیگر نمی توانست با او مبارزه کند. از این رو و امام هیچ وقت حاضر نشدند که با او بیعت کنند و فلسفه قیام خود را امر به معروف و نهی از منکر عنوان فرمود. و سرانجام این خون بود که پیروز شد و آن شمشیرها بود که شکست.

-ترس:

برخی از افراد می ترسند که مشتری و خرید آنان کم شود و یا دوستان خود را از دست بدهند یا به حرف آنان بی اعتنائی نشود امر به معروف و نهی از منکر را ترک می کنند در حالی که حضرت علی (ع) در بند چهارم حکمت ۳۷۴ نهج البلاغه چنین می فرماید: « همانا امر به معروف و نهی از منکر نه اجلی (مرگ) را نزدیک می کند، نه از مقدار روزی می کاهد.

ب: پیامدهای اجتماعی:

از آنجائی که فلسفه اصلی امر به معروف و نهی از منکر ایجاد آثار مثبت در جامعه اسلامی است حضور در این عرصه حساسیت و تعهد نسبت به ارزشهای اسلام و انقلاب و بیمه کردن این نهضت و نظام است این دو فرضیه مظلوم یاور می طلبد و انقلاب به زبان و بازوهای قدرتمندی نیاز دارد که دلسوز باشند لذا ترک آن نیز آثار منفی مخربی در بعد اجتماعی در جامعه بجای می گذارد که به برخی از آنها اشاره می شود.

-پیدمی شدن مفاسد اجتماعی و تبدیل منکر به معروف:

هر گناهی وسیله ای برای گناه دیگر می شود اگر انسان مراقب رفتار و حرکات خود و دیگران نباشد و به خود و دیگران فریاد نزد این گناه سرچشمه انواع خلافهای دیگر می شود و مجموعه رفتارهای اجتماعی افراد اخلاق عمومی آن جامعه را بوجود می آورد و هیچ فردی را نمی توان جدای از جامعه دانست و رفتار او نیز بی تاثیر از محیط نیست. اگر رفتارهای شایسته در جامعه زیاد باشد اثرات مثبت در جامعه دارد و بر عکس اگر در جامعه هنجار شکنی و منکرات فراوان باشد و نهی از منکر نیز توسط افراد آن جامعه صورت نگیرد آثار منفی ترک امر به معروف و نهی از منکر زیاد خواهد شد و به تدریج کارهای زشت و قبیح جای خود را با کارهای خوب عوض می کند و به عنوان معروف مطرح می شود و میل افراد به انجام کارهای ضد اخلاقی زیاد می شود و سرانجام جامعه اسلامی سرشار از فساد و بی بند و باری می شود و امر به معروف و نهی از منکر متروک می ماند و ارزش ها به ضد ارزشها تبدیل می شود. جامعه در جهل و گمراهی قرار می گیرد. تنها راه نجات بشر امر به معروف و نهی از منکر است مقام معظم رهبری حضرت آیت اله خامنه ای در این باره جهت پرهیز مردم از بی تفاوتی و سلامت جامعه انسانی از مفاسد اجتماعی می فرماید: « در جامعه اسلامی تکلیف عامه مردم امر به معروف و نهی از منکر با لسان است. مگر می شود کسی به سلامت خود و خانواده خود حساس و علاقمند باشد ولی نسبت به مفاسد اجتماعی و افراد خطا کار و رواج گناهان بی تفاوت باشد. مردم باید این روحیه را پیدا کنند، همانطوریکه نماز را واجب می دانند، باید امر به معروف و نهی از منکر را واجب بدانند. جلوگیری و برخورد عملی نسبت به جرائم و مفاسد مفسدان کار حکومت و نظام است، اما نفرت و بیزاری قلبی و تذکر لسانی وظیفه همه است، مهم این است که این موضوع در میان افراد جامعه به یک فرهنگ تبدیل شود. « در اینجا نقش نیروهای مسلح در فرهنگ سازی و برخورد با مفسدان بی بدیل است که با سازه کارها و ابزارها و نیروی انسانی ماهر می توانند در تبدیل شدن فرهنگ تذکر لسانی در جامعه کمک شایانی را بکنند تا بیش از این شاهد رشد مظاهر فساد در جامعه اسلامی نباشیم.

- تسلط اشرار :

یکی از مهمترین آثار شوم ترک امر به معروف و نهی از منکر تسلط اشرار بر جان و مال و ناموس مردم خواهد شد به طوری که حضرت علی (ع) در نامه ۴۷ نهج البلاغه فرمود: « امر به معروف و نهی از منکر را ترک نکنید که خداوند اشرار را حاکم بر امورتان خواهد کرد و ناله ها و دعا های شما دیگر اثر نخواهد داشت. » بدین صورت انسانهای پاک و مومن در جامعه منزوی خواهند شد و نااهلان و نامحرمان بر مومنان مسلط می شوند. اگر می خواهیم به این بلا گرفتار نشویم باید به این فرمایش امام محمد باقر (ع) توجه و عنایت نمائیم که می فرماید: « امر به معروف و نهی از منکر را پیامبران و روش صالحان است. » فریضه بزرگی که به سبب آن فرایض بر پا، راهها امن، کسب ها حلال، مظالم (به صاحبانش) بازگردانده، زمین آباد، حق از دشمنان گرفته می شود و امر (حکومت) تحکیم می یابد.

شناخت انواع معروفات و منکرات:

معروفات اعتقادی :

۱-ایمان به خدای متعال

۲-ایمان به پیامبر (ص)

۳-ایمان به امامان معصوم (ع)

۴-ایمان به عدالت الهی

۵-ایمان به معاد

۶-ایمان به ملائکه

منکرات اعتقادی:

۱-کفر به اصول و فروع دین

۲-ترویج باطل و اصرار بر نابودی حق

۳-فروختن دین به دنیا

۴-بازیچه قرار دادن دین

معروفات عبادی:

۱- اهتمام به نماز به ویژه نماز اول وقت و نماز جماعت

۲- اهتمام و گرم نگهداشتن سنگر نماز جمعه

۳- پر کردن مساجد

۴- زکات

۵- خمس

۶- حج

۷- اعتماد و توکل به خدا

۸- دعا و نیایش

۹- یاد خدا در هر حال

۱۰- تقوا و پرهیز گاری

۱۱- ارج نهادن به قرآن و تلاوت قرآن

منکرات عبادی:

۱- سهل انگاری در نماز (گاهی خواندن و گاهی نخواندن و یا آخر وقت خواندن و یا سریع و یا بدون توجه و تدبیر خواندن)

۲- روزه خواری و شکستن حرمت ماه مبارک رمضان

۳- بی اعتنائی به نمازهای جمعه و جماعت

۴- بی توجهی به دعا و نیایش

معروفات اخلاقی :

۱- احسان به پدر و مادر

۲- عدالت و انصاف

۳- برخورد خوش با دیگران

۴- اخلاق و رفتار نیک

۵- فرو بردن خشم

۶- عفو و بخشش و گذشت

۷- صدق و راستی در گفتار و رفتار

منکرات اخلاقی:

۱- دروغ گویی

۲- فحاشی کردن و تهمت زدن

۳- غیبت کردن و تهمت زدن

۴- تند خویی و برخورد خشن و نابجا

۵- حسد

۶- بد گمانی و سوء ظن به دیگران

۷- بخل

۸- لهو و لعب و لذت گرایی غیر مجاز

۹- طماع و حریص بودن

۱۰- اشاعه فحشاء و زشتی ها در جامعه

معروفات خانوادگی:

- ۱- ازدواج و تحکیم پیوند خانوادگی
- ۲- الفت میان اعضای خانواده
- ۳- صله رحم و سرکشی به بستگان
- ۴- تامین نفقه همسر و فرزندان و پدر و مادر
- ۵- تربیت صحیح و اسلامی فرزندان
- ۶- پرهیز از اختلافات
- ۷- احترام زن و مرد نسبت به یکدیگر
- ۸- عخیانت زن و مرد نسبت به یکدیگر
- ۹- احترام به فرزندان و بزرگتر

منکرات خانوادگی:

- ۱- قطع پیوند خویشاوندی
- ۲- عقوق والدین
- ۳- ترویج فساد و ابتذال فرهنگی در محیط خانواده
- ۴- زیر پا گذاشتن حقوق اعضای خانواده
- ۵- بی توجهی به تربیت و تعلیم فرزندان

معروف فرزندان در نهاد خانواده:

- ۱- خوشرویی و حسن معاشرت با اعضای خانواده

۲- نظم پذیری در خانه

۳- احترام به والدین

۴- احترام به برادر و خواهر

۵- انجام دادن به وظایف شخصی

۶- کمک به والدین در انجام کارهای خانه و بیرون از خانه

۷- قرائت قرآن

۸- انجام فرائض دینی

۹- رعایت حقوق دیگر اعضای خانواده

معروفهای اداری:

۱- احترام به همکاران و ارباب رجوع

۲- عدم تجسس در امور شخصی دیگران

۳- تقویت حس مسئولیت پذیری و مشارکت کارکنان در امور

۴- توجه به کسب رضایت مردم و در نهایت رضایت الهی

۵- گماردن افراد متقی و شایسته در رأس امور و...

۶- پخش اذان در فضای اداره

۷- اختصاص فضای مناسب جهت نماز خانه

۸- انجام به موقع و دقیق وظایف محوله

۹- حضور به موع در محل کار

۱۰- فعالیت تا پایان وقت اداری

۱۱- دقت و احتیاط در مصرف بیت المال

۱۲- بکار گیری نیروهای متعهد و متخصص در بخش های مختلف اداره جهت پیشبرد سریع امور

۱۳- عدالت و انصاف در برخورد با زیر دستان و مراجعین

۱۴- تواضع در برابر مردم

۱۵- رعایت اخلاق اسلامی بین همکاران و مراجعین

- ۱۶- تسريع در انجام امور مردم
- ۱۷- ايتار در خدمت به مردم به ويژه خانواده هاى شهداء و ايتارگران
- ۱۸- حضور مدير دستگاه در بين همكاران به منظور رسيدگى به امور آنها.
- ۱۹- عدم قضاوت يکطرفه نسبت به ويژه پرسنل و خانواده ها
- ۲۰- سخت كوشى و تلاش در كار
- ۲۱- جلوگيرى از ريخت و پاش و دورى از اسراف
- ۲۲- صرفه جويى در وقت، انرژى و منابع مالى دستگاه
- ۲۳- تقويت حس همكارى و تقويت انگيزه در بين كاركنان
- ۲۴- رعايت پوشش ادارى
- ۲۵- رعايت و داشتن رفتار مناسب همكاران خانم و آقا با يكدیگر در فضاى اداره
- ۲۶- جدا بودن محل فعاليت خانم ها و آقاىان
- ۲۷- بدون چشم داشتى به كار مردم رسيدگى كردن
- ۲۸- توجه به ساده پوشى و عدم آرايش زننده در ادارات و مراكز آموزشى و عمومى
- ۲۹- حضور منظم در اداره و رعايت قوانين و مقررات و ضوابط ادارى
- ۳۰- رعايت شئون و شعائر و اخلاق اسلامى (در گفتار، رفتار و پوشش و برخورد با ديگران)
- ۳۱- حفظ اسرار شغلى
- ۳۲- انتقاد پذيرى
- ۳۳- اجراى برنامه هاى مناسب دينى ، مذهبى ويژه همكاران و خانواده
- ۳۴- تكريم ارباب رجوع و حفظ حرمت شخصيت آنان
- ۳۵- برگزارى و شركت فعال و به موقع در نماز جماعت و تشويق همكاران براى شركت در نماز
- ۳۶- برنامه ريزى براى گسترش روحيه ابتكار ، خلاقيت و نوآورى كاركنان
- ۳۷- تقدير از نيروهاى مبتكر و خلاق دستگاه و حمايت جدى از آنان
- ۳۸- برنامه ريزى و تلاش براى ارائه و فراگيرى آموزش هاى عمومى و تخصصى دينى - اجتماعى - على و...
- ۳۹- شناسايى و معرفى و تشويق استعدادهاى درخشان فرزندان پرسنل دستگاه
- ۴۰- برگزارى اردوهاى تفريحي تربيتى براى كاركنان و اعضاى آنان
- ۴۱- حفظ و گسترش روحيه انقلابى و ساده زيستى
- ۴۲- اجراى برنامه هاى مذهبى - دينى و ملى
- ۴۳- درج تصاویر زیبا ، احاديث و آيات قرآن و سخنان زندگى بخش در تابلو اعلانات و سربرگ نامه ها
- ۴۴- برنامه ريزى براى گسترش فرهنگ كتابخوانى
- ۴۵- تقدير از كاركنان فعال و وظيفه شناس
- ۴۶- ترويج روحيه مردم دارى و نهادينه نمودن اخلاق اسلامى در بين كاركنان

منکرهای اداری:

۱. رشوه خواری.
۲. سوء استفاده از موقعیت شغلی
۳. استفاده شخصی از امکانات دولتی و مردمی
۴. تجمل گرایی
۵. تکبر به زیر دستان و مراجعه کنندگان
۶. انتقام جویی از همکاران و مراجعه کنندگان
۷. انتصاب ناشایسته اقوام، نزدیکان و دوستان فاقد صلاحیت.
۸. اعمال نفوذ برای نیل به منافع شخصی و گروهی
۹. سلیقه ای اعمال کردن کارکنان و مسئولین دستگاهها
۱۰. عدم نظارت مسئولین بر واحد های تحت نظر خود
۱۱. برگزاری جلسات زاید و بی فایده.
۱۲. سفرهای پرهزینه و بی مورد داخلی و خارجی
۱۳. سهل انگاری در وظایف اداری و کم فروشی و کم کاری
۱۴. دیر سرکار آمدن و زود رفتن
۱۵. در ساعات اداری برای انجام کارهای شخصی بیرون رفتن
۱۶. ماندن در اداره در غیر ساعات اداری و انجام ندادن کار و گرفتن اضافه کاری
۱۷. کاغذ بازی های آزار دهنده
۱۸. پذیرایی های پر خرج برای حفظ موقعیت شخصی
۱۹. ظاهر سازی و خوب جلوه نمودن در ظاهر برای حفظ و کسب منافع شخصی
۲۰. رسیدگی به امور شخصی در وقت اداری
۲۱. استفاده از امکانات محل کار جهت منافع شخصی
۲۲. اسراف و افراط و تفریط در بکار گیری اموال حتی در جهت مصارف اداره
۲۳. به کار گیری از کارکنان مجموعه جهت انجام امور شخصی و غیر اداری
۲۴. سهل انگاری در حفظ امکانات دولتی، بدبین کردن مردم به نظام و انقلاب اسلامی
۲۵. مأموریت های پر هزینه و بی مورد
۲۶. نصب منشی های خانم با پوشش نامناسب.
۲۷. اسراف در برگزاری جشنواره ها و هزینه های جانبی سنگین (انواع پذیرایی ها)
۲۸. اختلاس، جعل
۲۹. خیانت در امانت و عدم وفای به عهد
۳۰. برگزاری جلسات متعدد بدون نتیجه و بی هدف

۳۱. مکالمه زیاد و طولانی به تلفن اداره
۳۲. داشتن صفات رذیله عجب، بخل، حسد، تکبر
۳۳. تجمل گرایی و. ترویج فرهنگ مصرفی
۳۴. عدم رعایت سلسه مراتب اداری
۳۵. استهزاء و تخریب دیگران
۳۶. افشای اطلاعات موجود در دستگاه
۳۷. قصور در یادگیری امور مرتبط شغل
۳۸. استعمال دخانیات و داشتن اعتیاد
۳۹. تطمیع نمودن کارمندان
۴۰. فرار از قانون با ترفند های خاص
۴۱. عدم توجه به کسب رضایت مراجعین
۴۲. تمرد از دستورات مافوق
۴۳. دخالت بی مورد در امور غیر مرتبط با وظایف محوله
۴۴. عدم توجه به نظریات همکاران و عدم استفاده از مشارکت مردم در کارها

معروفات سیاسی:

- ۱- حفظ دستاوردها و ارزش های انقلاب اسلامی ایران
- ۲- دفاع از کیان انقلاب اسلامی ایران
- ۳- حضور در صحنه های انقلاب اسلامی ایران
- ۴- صبر و بردباری در مقابل مشکلات انقلاب اسلامی ایران
- ۵- احترام به قوانین نظام جمهوری اسلامی ایران
- ۶- اطاعت از مقام ولایت و رهبریت نظام اسلامی

منکرات سیاسی:

- ۱- تحت تاثیر تبلیغات سوء دشمنان انقلاب اسلامی قرار گرفتن و به نشر اکاذیب ضد انقلاب پرداختن
- ۲- دلسرد کردن دیگران نسبت به انقلاب اسلامی

۳- باز داشتن مردم از حضور در صحنه های انقلاب اسلامی

۴- جاسوسی برای دشمنان انقلاب اسلامی ایران

۵- شرارت و فتنه گری

۶- کمک و مساعدت مالی و غیر مالی به ضد انقلاب

۷- اهانت به شهدا و جانبازان و آزادگان و خانواده های معظم آنان

۸- اهانت به نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران و ارزشهای آن

۹- اهانت به رهبر معظم نظام اسلامی

۱۰- نادیده گرفتن خدمات جمهوری اسلامی ایران و فقط مطرح کردن کاستی ها و نارسایی ها

۱۱- بدون توجه و درک عمیق برنامه های اساسی و دراز مدت دولت به طرح مباحث فریبنده و روبنایی و غیر اصولی پرداختن